

**HALKBİLİMSEL METAETİK KURAM ile “KENDİNİ ÖVMEK ve KİBİRLİ
OLMAK” OLUMSUZ ETİK DEĞERLERİNİN HALKBİLİMSEL TEMELLENDİRMESİ**

Dr. Sacide ÇOBANOĞLU*

ÖZ

Günümüzde şiddetle esmeye başlayan modernite rüzgarlarının etkisiyle dünyamız kültür endüstrisi bağlamında süratle globalleşmektedir. Bu değişim rüzgarlarına maruz kalan toplumlar, zamanla köklerinden uzaklaşmaktadırlar. Türk dünyası olarak Türk toplumlarının kendi kültürlerine yabancılaşmasını önlemek amacıyla çalışmalar yapmamız gerekmektedir. Bu çalışmaların başında Türk dünyasını kendisi yapan etik değerlerin hatırlatılması ve yeni nesillere kazandırılması gelmektedir. Türk dünyasının yarattığı sözlü kültür ürünleri içinde onun kültürel birikimini ve birikimliliğini en güzel ifade eden eser hiç kuşkusuz ki Dede Korkut Kitabı'dır. Dede Korkut Kitabı'nın, tarihin tüm zamanlarını kapsayan Türklerin halk felsefesini, etik değerlerini, etik anlayışını içermekte olduğu ve gelecek nesillere verdiği mesajlar bağlamında bizlere bu kültür birikimini ilettiği gözlemlenmektedir. Dede Korkut Kitabı, bir milletin milletleşme sürecinin hikâyesi olup Türk dünyasının devamlılığını sağlayan halk fikirlerini, nesilden nesile aktaran en önemli sözlü kültür ürünleridir. Bu sebeple çalışmamızda, çalışma evreni olarak Dede Korkut Kitabı'nı seçmiş bulunmaktayız.

Bu çalışmanın konusu; Türk dünyası etik anlayışında ortaklık gösteren ve Türk kültürüyle ayrılmaz bir bütün teşkil eden etik değerlerinden ahlakî gelenekler içinde yer alan *Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerlerinin halkbiliminde yeni bir kuram olarak ortaya koyduğumuz Halkbilimsel Metaetik Kuram* ve kuramın inceleme yöntemi olarak geliştirdiğimiz *Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme* yöntemiyle halkbilimsel olarak temellendirilip metaetikselsel olarak çözümlenmesidir. Çalışmamızda, Türk dünyası etik algısının ortaya çıkışına kaynaklık eden *halkbilimsel anlamda halk fikirleri metaetikselsel anlamda önermeler* ortaya konularak Türk halk felsefesinin yapılanışı ve *Halkbilimsel Metaetik Kuramın* anlatılara uygulanışı noktasında örnek bir çalışma yapmak amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Halkbilimi, Metaetik, Kuram, Temellendirme, Çözümleme.*

**METHETIC THEORY OF FOLKLORE with “SELF-PRAISE and BEING
ARROGANT” FOLKLOGICAL BASIS OF NEGATIVE ETHICAL VALUES**

ABSTRACT

Our world is rapidly globalizing in the context of the culture industry, with the effect of the winds of modernity that are starting to blow violently today. Societies exposed to these winds of change are moving away from their roots over time. As the Turkish world, we need to work to prevent the alienation of Turkish societies from their own culture. At the beginning of these studies, the ethical values that make the Turkish world itself are reminded and brought to new generations. The work that best expresses its cultural accumulation and unity among the oral cultural products created by the Turkish world is undoubtedly the Book of Dede Korkut. It is observed that the Book of Dede Korkut includes the folk philosophy, ethical values and ethical understanding of the Turks, covering all times in history, and conveys this cultural accumulation to us in the context of the messages it gives to future generations. The Book of Dede Korkut is the story of a nation's process of becoming a nation, and it is the most important oral culture product that transfers folk ideas that ensure the continuity of the Turkish world from generation to generation. For this reason, we have chosen the Book of Dede Korkut as the study universe in our study.

* sacidecobanoglu01@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5204-4270

The subject of this study is; The *Negative Ethical Values of Self-Praise and Being Arrogant*, which are among the ethical traditions that are common in the ethical understanding of the Turkish world and constitute an inseparable whole with the Turkish culture, have been presented as a new theory in folklore, Metaethics Theory of Folklore, and the Method of Folklore Justification, Metaethical Analysis, which we have developed as the analysis method of the theory. It is based on folklore and analyzed metaethically. In our study, it is aimed to make an exemplary study on the structuring of Turkish folk philosophy and the application of Metaethics Theory of Folklore to the narratives by putting forward propositions in the folklore sense of folklore, which is the source of the emergence of the ethical perception of the Turkish world.

Keywords: *Folklore, Metaethics, Theory, Grounding, Analysis*

Giriş

Türk dünyası, Adriyatik Denizi kıyılarından başlayarak Çin Seddi'ne kadar ulaşan topraklar üzerinde çok büyük bir coğrafyaya yayılmış, yüzölçümü 11.2 km²'yi aşan ve nüfusu 140 milyona ulaşan büyük bir siyasi coğrafya birliğidir. Bu birliğin benimsediği kültürel unsurlar, tarihin en eski dönemlerinden beri, oluştukları noktalardan farklı şekillerde taşınarak paylaşılmış ve bütün coğrafyaya yayılmıştır. Bu büyük coğrafyada, kültürel unsurların birleşimiyle husule gelen büyük bir Türk kültür dünyasının varlığı söz konusudur. Türk kültür dünyasında ortaklık gösteren unsurları; ortak dilimiz Türkçe başta olmak üzere, Türk halk felsefesi (dünya görüşü), gelenek, görenek, âdet, töre ve örfler, dinî inançlar ve bu oluşumlar bağlamında ortaya çıkan etik anlayışı, bu anlayış çerçevesinde şekillenen sanat ve edebiyat olarak sıralamak ve daha pek çok kültürel unsuru bu sıralamaya dahil etmek mümkündür. Türk dünyasının birlikteliğini ifade eden bu kültürel unsurlardan biri de sözlü kültür edebiyatıdır. Türk dünyasının halk felsefesini yansıttığı destanlar, masallar, halk hikâyeleri, fıkralar, atasözleri, bilmeceler gibi sözlü kültür ürünleri; yaşanan çağlarda karşılaşılan siyasi zorunluluklar sebebiyle birbirinden ayrı kalan ve bu ayrılığa rağmen hiçbir şekilde varlığını ve birliğini yitirmeyen Türk dünyasının, nasıl asırlardır fikri ve felsefi birlikteliğini devam ettirebildiğinin, bu devamlılığı hangi kaynaklara dayandırarak sürdürdüğünün göstergesidir.

Türk dünyasının yarattığı sözlü kültür ürünlerinde içinde gerek tarih, edebiyat, dilbilimi gerekse halkbilimi alanlarında birinci dereceden kaynak olan Dede Korkut Kitabı ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Dede Korkut Kitabı her ne kadar belli bir döneme ait olayları içermekteyse de eserin şahsına münhasır yapısıyla tarihin tüm zamanlarını kapsayan Türklerin hayata karşı duruşlarını, halk felsefesini, ahlakî değerlerini, etik anlayışını, gelecek nesillere verdikleri mesajlar bağlamında bizlere ilettiği gözlemlenmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri, bir milletin, milletleşme sürecinin hikâyesi olup Türk dünyasının devamlılığını sağlayan halk fikirlerini nesilden nesile aktaran en önemli sözlü kültür ürünleridir.

Günümüz dünyası, şiddetle esmeye başlayan modernite rüzgarlarının etkisiyle kültür endüstrisi bağlamında süratle globalleşmeye başlamıştır. Bu değişimin olumsuz etkilerine maruz kalan toplumlar kendi kültürlerinden uzaklaşmaktadırlar. Bu durumda Türk dünyası olarak bizlerin de; bu toplumların maruz kaldıkları olumsuz etkilerden kendimizi korumak amacıyla çalışmalar yapmamız, Türk dünyası etik anlayışının, ahlak algısının devamlılığını sağlamamız yanı sıra unutulmuş ortak değerlerimizi hatırlamak ve yeni nesillere ivedilikle bu ortak değerleri kazandırmak yolunda önlem

almamız kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu kültürel mirasın yeni kuşaklara aktarımı, genç kuşaklara verilecek etik değerler eğitimiyle ve bu eğitime Dede Korkut gibi Türk kültürünü muhafaza eden kıymetli eserlerin konu edilmesiyle gerçekleştirilmesi mümkündür.

Bu anlamda bizi amacımıza ulaştıracak eser olarak Türk dünyasının ortak metni Dede Korkut Kitabı'nı çalışma evrenimiz olarak seçmek bu hikâyelerde bizlere aktarılmak istenen etik anlayışını irdelemek kanaatimizce doğru bir tercih durumundadır. Bu düşüncelerimizden hareketle halkbilimi ve metaetik disiplinlerinin ortaklığıyla *Halkbilimsel Metaetik Kuramı* ve kuramın inceleme yöntemi *Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Yöntemini* ortaya koymuş bulunmaktayız. Bu çalışmamızda Dede Korkut Kitabı'ndaki etik değerlerler *Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerlerini* Halkbilimsel Metaetik Kurama göre inceleyeceğiz.

1. Halkbilimsel Metaetik Kuram

Halkbilimsel Metaetik Kuramı tanımlamadan önce kuram kavramının ne olduğu üzerinde duralım. Kuram, günlük hayatımızda sıklıkla karşılaştığımız ve pek çok eğitim kurumunda öğretildiği halde tam olarak kavranılamayan bir kavram durumundadır bu sebeple kuramın ne olduğu üzerinde ayrıntılı olarak durmaya çalışacağız. Öncelikle söylenmesi gereken; kuram ya da teori dediğimiz bu kavramın gerçekte bir bakış açısını ifade ettiği ve bu nedenle kuramları ilahi emirler olarak telakki etmemek gerektiğidir.

W. Lawrance Neuman (2014: 76) bilimsel anlamda kuramın, toplumsal dünya hakkındaki bilgileri özetleyen, birbiriyle bağlantılı fikirler sistemi olduğunu söylemektedir. Her kuram problemin çözümüne farklı açıdan bakar. Bu sebeple bir problemin çözümünde bazen bir kuram yeterli olurken bazen birkaç kuramı birarada kullanmak bazen de disiplinlerarası bir çalışma yaparak söz konusu disiplinlerdeki farklı kuramlardan yararlanmak gerekmektedir. Kuramların kendine özgü inceleme yöntemleri vasıtasıyla yapılan araştırmalar, problemin çözüme kavuşturulmasında fayda sağlamaktadır. Henüz tüm araştırma ya da deneylerin yapılamadığı/yapılamayacağı durumlarda, hiçbir yanlış/olumsuz örneğinin bulunmadığı sonuçlardır. Kuramlar bütün disiplinlerde üretilirler. Kuramların ne ile alakalı olduklarını anlamamızı sağlayan bir isimleri ve alakalı oldukları mevzuyu açıklayan bir ya da birkaç cümleden oluşan önermeleri bulunur. Kuramlar temsil ettikleri alanın problemini çözmek için bize yardımcı olurlar. Birkaç örnekle tanımı pekiştirmeye çalışalım (Çobanoğlu, 2022: 35-37).

Biyoloji alanından bir kuram örneği olarak *Evrimsel Kuramı* verebiliriz.

Kuramın adı: Charles Darwin kuramına *Evrimsel Kuramı* adını vermiştir.

Kuramın önermesi: İnsan başta olmak üzere tüm canlı türleri doğal seçim yoluyla bir ya da birkaç ortak atadan evrilmişlerdir. Nesiller boyunca yaşanan seçim (doğal seleksiyon) baskısıyla popülasyondaki gen ve özellik dağılımı değişir.

Kuramın işlevi: Darwin'in evrim kuramı bize, geçmişten günümüze kadar gelen türler içinde bazı bitki/hayvanların neden birbirine çok benzer olduklarını, bazılarının ise

neden birbirinden çok farklı olduklarını açıklar ve fosillerin varlık nedenlerini yorumlamamızı sağlar.

Psikoloji alanından bir kuram örneği olarak *Çoklu Zeka Kuramını* verebiliriz.

Kuramın adı: Howard Gardner kuramına *Çoklu Zeka Kuramı* adını vermiştir.

Kuramın önermesi: Bilişsel yetenekler geniş bir yelpazeden oluşur ve aralarında çok zayıf bir korelasyon vardır. İnsanlar müzikal, mekânsal, görsel, işitsel, dilsel, sosyal olmak üzere birçok zeka türüne sahiptirler.

Kuramın işlevi: Gardner'in çoklu zeka kuramı bize, çarpma işlemi kolayca öğrenen bir çocuğun, çarpma işlemi öğrenmekte zorluk yaşayan bir çocuğa göre daha zeki olmadığını ve onun matematik dışında başka bir alanda daha üstün başarılar yakalayabileceğini söyler yanı sıra bu durumdaki çocukların içinde buldukları hale açıklık getirir.

İletişim alanından bir kuram örneği olarak *Medya Bağımlılık Kuramını* verebiliriz.

Kuramın adı: Ball-Rokeach ve DeFleur kuramlarına *Medya Bağımlılık Kuramı* adını vermişlerdir.¹

Kuramın önermesi: Bireyler toplumda olup bitenleri öğrenme ve buna bağlı olarak kendilerine yön belirleme konusunda medyaya bağımlıdırlar.

Kuramın işlevi: Medya bağımlılık kuramı bize, neden bilgi/düşünce kaynağı olarak faydalandığımız medyanın bize verdiği bilginin/düşüncenin haricinde bir şey düşünemediğimizi açıklar.

Halkbilimi kuramlarından örnek verelim.

Kuramın adı: Teodor Benfey tarafından geliştirilen kuram *Masalların Göçü ve Kültürel Ödünçleme* adını taşımaktadır.²

Kuramın önermesi: Avrupalı milletler ve Avrupalı olmayan milletlerin masalları arasındaki benzerliğin kaynağı, ortak atadan gelen bir dil ailesine bağlı olmak değildir; aralarındaki sosyal ilişkiler vasıtasıyla bu farklı milletlerin birbirlerinden bazı kültürel unsurları ödünç almalarıdır.

Kuramın işlevi: Benfey'in kuramıyla Doğu Akdeniz'den, İspanya'ya, Endülüs Emevileri'ne uzanan birinci kültürel tarihi iletişim ve etkileşim noktası; Yunanistan, Sicilya ve İtalya üzerinden geçen ikinci kültürel tarihi iletişim ve etkileşim noktası; Türkistan ve Anadolu üzerinden İstanbul'a; Balkanlar üzerinden Avrupa'ya ulaşan üçüncü kültürel tarihi iletişim/etkileşim noktası belirlenmiştir. M. Landau'un *Dekameron'un Kaynakları* araştırması Benfey'in kuramı ile yapılan araştırmalardan en önemlilerinden biridir.

Halkbilimi kuramlarından daha pekçok kuram örneği vermek mümkündür. Kuram örneklerinde gördüğümüz gibi kuram bir düşünce şeklidir. Kuramları okuyan

¹ Ball-Rokeach, S.; DeFleur, M. (1976) A Dependency Model of Mass-Media Effects, *Communication Research*, 3(3), 3-21.

² Daha fazla bilgi için bkz. Çobanoğlu, Ö. 2015.

birçok kişi *Ben de böyle bir şey düşünmüştüm ya da Ben de bunu düşünebilirim* diyebilir. Nitekim zaten kuramlar olmayan bir şey üzerine yapılamazlar; kuramlar, varlıklarını ve mevcudiyetlerini koruyan ve bir problem olarak algılanan mevzular üzerine geliştirilirler. Herkesin düşünmüş olduğu ya da düşünebileceğini ifade ettiklerinden farklı olarak kuram, söz konusu mevzu üzerinde ayrıntılı inceleme, araştırma, deneyler yaparak sonuca ulaşır, genel geçer olabilme özelliğine kavuşmayı hedeflerler. Nasıl ki bilimin tanımını yaparken *henüz aksi ispatlanmamış kabuller topluluğu* diyoruz, kuram için de aynı tanımlı yapmamız mümkündür.

A) Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın Kavramsal Çatı Elementleri Olarak; Halk fikirleri, Halk felsefesi ve Disiplinlerarasılık

Halkbilimi, gelenekleri inceleyerek insan davranışların çözümlenmesini onu daha iyi anlayabilmek amacıyla taşıyan bir bilim dalıdır (Çobanoğlu 2015: 63); *ahlak* ise etiğin ana disiplinlerinden biri olarak toplumsal yaşantı içinde uyulması gereken kurallar bütünü ifade etmekte ve genel ilkeler teorisi olarak tanımlanmaktadır. 20. yüzyılın başında normatif etiğe tepki olarak ortaya çıkan metaetik, etik yargıları temellendirmeyi amaçlayan etik üzerine eleştirel düşünme sistemidir. *Ahlakın* felsefesinin diğer bir söyleyişle *ahlaklılığın felsefesinin* yapılmasını *etik* kavramı (Cevizci 2002: 18); etiğin felsefesinin yapılması da *metaetik* kavramı karşılamaktadır. Bu anlamda ahlaki *hayatın kullanma kılavuzu* olarak tanımlamak ve metaetiği bir şemsiyeye benzeterek şemsiyenin altında yer alanları; ilk sırada etik, ikinci sırada ahlak olarak değerlendirmek mümkündür (Çobanoğlu 2021a: 15). Etik ve halkbilimi disiplinlerinin ilk ortak noktası *etik ve ahlak* sözcüklerinin gelenek kavramını karşılayan sözcük köklerinden türemiş olmalarıdır. Bu durumda gelenekleri inceleyerek insanı tanımaya çalışan halkbilimi ile etik alanı arasında bariz bir yakınlık olduğu görülmektedir.

Bu iki alan arasında disiplinlerarasılıkla ortaklık kurduğumuz bir diğer nokta temellendirmedir. Etik temellendirme hakkında, Adnan Onart temellendirmenin genel olarak bir haklı gösterme, bir belgeleme işlemi olduğunu ifade etmektedir (1976: 90-91). Metaetik disiplini özünde iki soruya cevap aramaktadır. Bu sorular *Bir ahlak yargısı nedir?* ve *Bir ahlak yargısı mantıksal olarak temellendirilebilir mi?* sorularıdır (Tepe 2011: 93-98). Metaetik bir etik problemi hakkında önermeler ortaya koyarak problemi temellendirmeye çalışır; halkbilimi ise temellendirmeyi halk fikirleri ve bu fikirler yoluyla ulaştığı halk felsefesi (folk philosophy) ile yapar. Yine disiplinlerarasılıkla bu iki alanın araştırma yöntemleri sentezlemek mümkün olmaktadır.

Özkul Çobanoğlu halk felsefesini; bir toplumun folklorunun bütün unsurlarını içine alacak şekilde kültürüyle örtüştürdüğü, anlamlı hale getirdiği sosyo-kültürel bir düzen, zihinsel, metafizik bir sistematik olarak tanımlamakta ve Alan Dundes'ten yaptığı aktarmada Dundes'in (Dundes 1972) halk felsefesini oluşturan çekirdek birimlerin halk fikirleri olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir. Levi Claude Strausse da sözlü nakil yoluyla gelen kalıplaşmaların gündelik yaşama uygulanmasını halk felsefesi (Strausse, 1994) olarak tanımlarken halk felsefesini *yap-takçılık* olarak adlandırmaktadır. Dundes ve Strausse'un işaret ettikleri bu çekirdek birimler, *halk fikirleri (folk ideas)*, bir araya gelerek *halk felsefesini* meydana getirmektedir. (Çobanoğlu 2000: 12-14). Halk fikirleri yoluyla ulaşılan halk felsefesi, sosyal normların ortaya çıkışlarında bağlam görevi üstlenmekte, sosyal normlar da etik değerler, etik

davranışlar ve etik eylemler ve etik değerlerin ortaya çıkışlarında bağlam görevi üstlenmektedirler. Bu anlamda metaetiğin bir etik sorununa bakarken sorunun çözümünde bir yöntem olarak kullandığı temellendirme yöntemi ile halkbiliminin inceleme yaptığı olgularda dayanak noktası durumunda olan halk fikirlerini ve halk fikirleri ile ulaşılan halk felsefesini (dünya görüşü) ortaya koyması iki disiplinin örtüştüğü bir diğer noktadır (Çobanoğlu 2021c: 415).

B) Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın Kavramsal Yapı Elementleri Olarak; Önermesi ve İşlevi

Kuramın adı: Halkbilimsel Metaetik Kuram'dır. Kuram; halkbilimi ve etik disiplinlerinin bakış açıları arasında ortaklık kurarak disiplinlerarası bir çalışmayla ortaya konmuştur.

a) Kuramın Önermesi: Ahlaksal yaşam; gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirilebilir. Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın özünü *Halkbilimsel Temellendirme* oluşturmaktadır. Metaetik; etik yargının dayanaklarını, toplum içinde var oluş sebeplerini ortaya koymak suretiyle temellendirme yapmaktadır. Bu noktada, metaetiğin bir etik sorununa bakarken sorunun çözümünde kullandığı temellendirme ile halkbiliminin inceleme yaptığı olgu/olaylarda dayanak noktası durumunda olan halk fikirlerini ve halk fikirleri ile ulaşılan halk felsefesini (dünya görüşü) ortaya koyması iki disiplinin sentezlendiği noktadır.

b) Kuramın işlevi: Topluların gelenek, görenek, âdet, töre ve örflerini inceleyerek o toplumu tanımayı hedefleyen halkbiliminin bakış açısıyla etik olguları/olayları felsefî olarak inceleyerek etik üzerine bir üst düşünme biçimi ortaya koymayı amaçlayan metaetiğin bakış açısını birleştirerek bu oluşumların toplumların etik anlayışlarının oluşmasında nasıl etkili olduklarının tespitini yapmayı sağlar.

Halkbilimsel temellendirme ile etik değerlerin özündeki halk fikirlerinin birlikteliğiyle ifade bulan halk felsefesini ortaya koyar, bu felsefeden hareketle günümüz etik problemlerine kendi toplumumuzun mitolojik arka planına, tarihine, dünya görüşüne göre çözümler üretir. Metaetiksiz sorgulama, etik değerlerin bağlamlarıyla ele alınarak korelasyonlarının incelenmesini sağlar böylece etik değerlerin oluşumlarında geleneklerin üstlendikleri bağlam görevi ortaya konur.

Halkbilimsel Metaetik Kuram; Ahlaksal yaşamı, gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirmekte, olgu ve olaylara dair davranışların nedenini açıklamakta, olgu kümeleri arasında ilişki kurmakta, sistematik gözlemler kanıtlar ortaya koymakta, sorular üretebilmekte, öngörü geliştirebilmekte, modifiye edilebilmekte ve tüm bunlardan hareketle kapsamlı bir önerme olarak *ahlaksal yaşam; gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirilebilir* önermesini ispatlamaktadır (Çobanoğlu, 2022: 35).

C) Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın Kavramsal Yapı Elementleri Olarak; Temel Unsurları

a) Etik Değerlerin Özü: Etik değerlerin özünde, ait olduğu toplumun halk felsefesini oluşturan *halk fikirleri (çekirdek birimler)* bulunur diğer bir söyleyişle etik değerlerin yapı taşları, halk fikirlerinin birleşmesiyle meydana gelen *halk felsefesidir*.

$$\boxed{\text{Halk Fikirleri}} + \boxed{\text{Halk Fikirleri}} = \boxed{\text{Halk Felsefesi (Dünya Görüşü)}}$$

b) *Etik Değerlerin Temellendirilmesi*: Etik değerler ait oldukları toplumun halk felsefesini husule getiren mitolojik arka planından, tarihinden, kültüründen, dünyayı algılayışından ve hayata karşı duruşundan beslenir. Bu sebeple etik değerler metaetikselle yaklaşım ile incelenirken tüm bu alt başlıklardan yola çıkarak yapılacak bir temellendirmeye ihtiyaç duyarlar. Bir toplumun halk felsefesi (dünya görüşü) onun gelenek, görenek, âdet, töre ve örfler gibi sosyal normlarının oluşumunda bağlam görevi üstlenir.

$$\boxed{\text{Halk Fikirleri}} + \boxed{\text{Halk Felsefesi (Dünya Görüşü)}} = \boxed{\begin{array}{l} \text{Gelenekler} \\ \text{Görenekler} \\ \text{Âdetler} \\ \text{Törelere} \\ \text{Örfler} \end{array}}$$

c) *Etik Değerlerin Bağlamları*: Etik davranışlar, henüz eyleme dökülmemiş toplumsal kabullerimiz, bizim *hayatın kullanma kılavuzu* olarak adlandırdığımız *ahlak kurallarıdır*. Etik eylemler, kolektif şuuraltımızdaki etik davranışların (ahlak kuralları) eyleme dökülmesidir. Etik davranış (ahlak kuralları) ve etik eylemlerin kavramsallaştırılması etik değerleri verir. Tüm bu etik oluşum ise bir toplumun etik anlayışını ortaya koyar. Her etik değer için ait olduğu toplumun halk felsefesi yatar.

Etik değerlerin, etik davranışların (ahlak kuralları) ve etik eylemlerin işaret ettikleri olguların/olayların sözcüğe dökülmüş, kavramsallaştırılmış ifadeleri olması nedeniyle bütün etik değerler bağlamlarına göre yorumlanmalıdır. Sosyal normlar etik davranışların (ahlak kuralları), etik eylemlerin ve bunların kavramsallaştırılmasıyla ulaşılan etik değerlerin oluşumunda bağlam görevi üstlenmektedirler. Etik değerleri işaret eden etik davranışların (ahlak kuralları) ve etik eylemlerin tek bir bağlamı baz alarak yorumlanması, etik değer için tanımını ve kapsamını sınırlar.

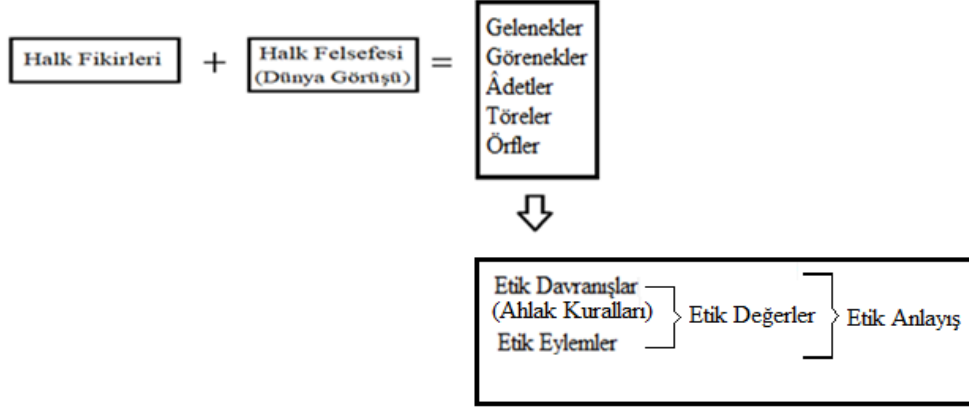
$$\boxed{\text{Halk Fikirleri}} + \boxed{\text{Halk Felsefesi (Dünya Görüşü)}} = \boxed{\begin{array}{l} \text{Gelenekler} \\ \text{Görenekler} \\ \text{Âdetler} \\ \text{Törelere} \\ \text{Örfler} \end{array}}$$

↓

$$\boxed{\begin{array}{l} \text{Etik Davranışlar} \\ \text{(Ahlak Kuralları)} \\ \text{Etik Eylemler} \end{array}} \left. \vphantom{\begin{array}{l} \text{Etik Davranışlar} \\ \text{(Ahlak Kuralları)} \\ \text{Etik Eylemler} \end{array}} \right\} \text{Etik Değerler}$$

d) *Etik Değerlerin Korelasyonları*: Etik değerlerin yorumlanma safhasında kendisiyle benzerlik gösteren etik davranışların (ahlak kuralları), etik eylemlerin ve diğer etik değer kümeleriyle bağlantıları, ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Örneğin büyüklere karşı davranış kalıplarımız ve bu kalıpları eylemlere döküşümüz *saygı olumlu etik değeri* kapsamında gerçekleşirken bu etik değerlerin uzantısı *el öpmek, boyun öpmek, etek öpmek, yer öpmek, diz çökmek, eli önce yere sonra göğüze koyarak selam vermek* gibi etik eylemleri işaret eder. Bir etik değer, kendisiyle bağlantılı olan etik eylemlerden bağımsız olarak yorumlanamaz. Örneğimizde olduğu gibi *büyüklerle saygı etik değerinin* getirisi *küçüklerle sevgi etik değeri* ile aradaki bağlantının göz önünde bulundurulması gerekir. Etik davranışların (ahlak kuralları), etik eylemlerin, etik değerlerin oluşturdukları yapıya etik anlayış deriz. Etik anlayış, olumlu etik değerleri kapsadığı gibi olumsuz etik değerleri de kapsar. Olumsuz etik değerler; bir toplumun kabullerini, redlerini, yasaklarını ve cezalarını ortaya koyarak etik anlayışın sınırlarını çizmekte o toplumun hayat felsefesini ifade etmektedir.

Artık günümüz teknolojisine ulaşmış uygar insanın etik problemlerini çözmek ve evrensel bir yaklaşımla bütünleştirici bir etik anlayışa ulaşmakta; *teleolojik etik* anlayışının sadece eylemin sonucuna yönelik değerlendirmeleri, *normatif etik* anlayışının kural koyuculuğu, *erdem etiğinin* ancak pragmatist bir yaşam biçimiyle mutluluğa ulaşmanın mümkün olabileceğini iddia eden yaklaşımları sonuç vermemektedir. Bu üstün teknolojiyle hayatını sürdüren gelişmiş insan modeli, günlük hayatı içinde ahlakî yönden yaşadığı problemleri çözmekte kullanabileceği yeni bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır. İşte bu yeni bakış açısına halkbilimi ve metaetiğin bakış açılarının senteziyle kavuşmak mümkündür (Çobanoğlu 2021: 302-320).

Halkbiliminde uzun yıllar sadece metin merkezli çalışmalar yapılması, bağlam merkezli çalışmalara geçilmesinin gecikmesi gerçekte büyük bir yelpazeye benzetebileceğimiz halkbiliminin araştırma alanının daralmasına ve buna bağlı olarak pek çok mevzunun gözardı edilmesine neden olmuştur. Günümüzde bağlam merkezli çalışmalara geçilmiş, halkbiliminin araştırma alanları genişletilmiş olmasına rağmen henüz halkbilimi ve metaetik alanında disiplinlerarası bir çalışma örneğine

rastlanmamaktadır. Bu sebeple *Halkbilimsel Metaetik Kuram* ve inceleme yöntemi *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme* alanımızda bir ilk durumundadır.

2. Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi

Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın inceleme yöntemi olan *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi* halkbilimsel olgu ve olaylardaki etik unsurları incelemek amacıyla halkbilimi kuramları ve metaetik kuramı senteziyle geliştirilmiş bir inceleme yöntemidir. Yöntemin özünü yeni bir temellendirme biçimi olarak ortaya koyduğumuz *Halkbilimsel Temellendirme* oluşturmaktadır. Bugüne kadar etik alanında dört tane temellendirme yöntemi kullanılmaktaydı. Biz bu dört yönteme bir temellendirme yöntemi daha ekleyerek yöntem sayısını beşe çıkartıyoruz. Temellendirme yöntemimizin adı *Halkbilimsel Temellendirme*'dir.

1. Kozmolojik Temellendirme,
2. Teolojik Temellendirme,
3. Antropolojik Temellendirme (Özlem 2015: 28-33).
4. Sosyolojik Temellendirme (Cevizci 2002: 9).
5. Halkbilimsel Temellendirme

Halkbilimsel Temellendirmeyi şöyle tanımlamaktayız; etik değerlerin oluşumlarında bağlam görevi üstlenen sözlü kültür ürünlerinin, geleneklerin, göreneklerin, âdetlerin, töre ve örflerin, ritüellerin, maddi kültür unsurlarının halkbilimsel anlamda *halk fikirleri* ve metaetiksel anlamda *önergelerle* gerekçelendirilmelerine *Halkbilimsel Temellendirme* diyoruz. Özünü halkbilimsel temellendirme ile oluşturduğumuz inceleme yöntemimizin bir anlatının etik unsurlarının çözümlenmesinde, eylem durumunda olan gelenek, görenek, âdet, töre ve örfler gibi yapıların yanı sıra farklı ritüellerin ve maddi kültür unsurlarının etik çözümlemesini yapmakta kullanılabilir. Yöntemimiz şu şekildedir (Çobanoğlu 2021a: 299-302).

Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi

1. Anlatıdaki Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz) Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olguların* Tabloları

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

e) Metaetiğin Cevap Aradığı Etik Eylemlerin/Moral Olguların Varlığı ve Doğruluğuyla İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olgular* Nelerdir?

e.2) Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olguların* Tasnifi Mümkün müdür?

2. Anlatıdaki Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz) Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemlerin Bağlamsal Halk Fikirleri*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olguların Bağlamsal Önergeleri*

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemlerin Bağlamsal Halk Fikirleri*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olguların Bağlamsal Önergeleri*

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemlerin Bağlamsal Halk Fikirleri*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olguların Bağlamsal Önergeleri*

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemlerin Bağlamsal Halk Fikirleri*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olguların Bağlamsal Önergeleri*

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemlerin Bağlamsal Halk Fikirleri*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olguların Bağlamsal Önergeleri*

e) Metaetiğin Cevap Aradığı Etik Eylemlerin/Moral Olguların Etik Değerlere Kaynak Olmalarının Yöntemiyle İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Etik Değerlerin Kaynağı Olan Etik Olgular Var mıdır?

e.2) Anlatıda Etik Değerlerin Kaynağı Olan Etik Olgular Varsa Bunlar Anlatıda Nasıl Yer Alırlar?

3. Anlatıdaki Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz) Halkbilimsel Anlamla *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* ve Bağlam Numaraları

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Vokabüler* ve Bağlam Numaraları

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Vokabüler* ve Bağlam Numaraları

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Vokabüler* ve Bağlam Numaraları

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Vokabüler* ve Bağlam Numaraları

e) Metaetiğin Cevap Aradığı Etik Değerlerin Temellendirilmesi ve Temellendirme Mantiğinin Yöntemiyle İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Tespit Edilen Etik Değerlerin Temellendirilmesi Mümkün müdür?

e.2) Anlatıda Tespit Edilen Etik Değerlerin Temellendirilmesi Mümkün ise Bir Etik Değerin Temellendirilmesindeki Mantıksal Adımlar Nelerdir?

4. Dede Korkut Kitabı'nın Etik İndeksi

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Vokabüler* Bağlam Sayıları ve Bağlam Numaraları

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Vokabüler* Bağlam Sayıları ve Bağlam Numaraları

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Vokabüler* Bağlam Sayıları ve Bağlam Numaraları

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Vokabüler* Bağlam Sayıları ve Bağlam Numaraları

5. Dede Korkut Kitabı'ndaki Etik Değerlerin Oluşumlarında Bağlam Görevi Üstlenen Geleneklere Göre Etik İndeksi ve Bağlam Sayıları ile Bağlam Numaraları

6. Dede Korkut Kitabı'ndaki Etik Değerlerin Temellendirilmesi ve Dede Korkut Kitabı'nın Halk Felsefenin Ortaya Konması

a) Metaetiğin Cevap Aradığı Etik Değerlerin İlkeleri Temsili ve Halkbilimsel Bakış Açısıyla Cevaplanacak Türk Halk Felsefesinin Temsili Etik Değerleri Günümüze Uyarlama Yöntemiyle İlgili Sorular;

a.1) Anlatıda Tespit Edilen Etik Değerler Etik İlkeleri Temsil Eder mi?

a.2) Anlatıda Tespit Edilen Etik Değerler Günümüze Nasıl Uyarlanabilirler?

3. Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yönteminin Uygulaması

Yöntemimizde kullandığımız kavramlar halkbilimi ve metaetik alanlarında kullanılan kavramların senteziyle oluşturulmuştur. Buna göre;

Yöntemimizin birinci maddesinde; halkbilimsel anlamda *etik eylemlerin*, metaetiksel anlamda *moral olguların (ahlakî olgu)*, anlatının içinde yer alışlarına göre sıralanarak tablolar halinde gösterilmiştir. Bu bölümde, W. Paul Taylor'un (2021a: 270-274) metaetiğin cevap aradığı sorular başlığı altında yaptığı tasnifte *doğrulukla* ilgili soruları yer almaktadır. Anlatıdaki halkbilimsel anlamda etik eylemlerin, metaetiksel anlamda moral olguların varlıkları, neler oldukları, olumluluk/olumsuzlukları yanı sıra gruplandırılabilir olup olmadıkları araştırılarak metaetiğin çözümlemek istediği problemlere bu sorular vasıtasıyla halkbilimsel bakış açısıyla cevap verilmektedir.

Yöntemimizin ikinci maddesinde; Yöntemimiz birinci maddesinde sıraladığımız etik eylemlerin/moral olguların bağlamları Dede Korkut Kitabı'ndan alıntılanarak halkbilimsel anlamda *halk fikirlerini*, metaetiksel anlamda *önergelerini* oluşturulmuş, her iki disiplinde de çekirdek yapılar olarak halk fikirleri/önergeler bir araya getirilerek halk felsefesini oluşturdukları gösterilmiştir. Halk felsefesi; geleneklerin oluşumunda, gelenekler de etik anlayışın oluşumunda bağlam görevi üstlenmektedirler.

Bu bölümde, Taylor'un (2021a: 270-274) metaetiğin cevap aradığı sorular başlığı altında yaptığı tasnifte *yöntemle* ilgili soruları yer almaktadır. Anlatıda etik

değerlerin kaynağı olan etik olguların olup olmadığı ve bunların anlatıda nasıl yer aldıkları araştırılarak metaetiğin çözümlenmek istediği problemlere bu sorular vasıtasıyla halkbilimsel bakış açısıyla cevap verilmektedir.

Yöntemimizin üçüncü maddesinde: Yöntemimizin birinci maddesinde *etik eylemler/moral olgular* olarak anlatıda yer alışına göre sıralayıp tasnifini yaptığımız, ikinci maddede bağlamlarına göre halk fikirlerini/önergelerini oluşturarak temellendirdiğimiz *etik eylemler/moral olgular*, ifade ettikleri *halkbilimsel anlamda etik değerler/metaetikselsel anlamda moral vokabülere (söz varlığı)* olarak kavramsallaştırılmış ve ait oldukları kuruma, taşıdıkları olumlu/olumsuz anlama göre gruplandırılmıştır.

Bu bölümde Taylor'un (2021a: 270-274) metaetiğin cevap aradığı sorular başlığı altında yaptığı tasnifte *yöntemle* ilgili birinci sorusuna, anlatıdaki etik değerlerin temellendirilmesinin mümkün olup olmadığı araştırılarak metaetiğin çözümlenmek istediği problemlere halkbilimsel bakış açısıyla cevap verilmektedir. Taylor'un metaetiğin cevap aradığı sorular başlığı altında yaptığı tasnifte *yöntemle* ilgili ikinci sorusuna; bir etik değer temellendirilmesinin mümkün olup olmadığı ve temellendirmedeki mantıksal adımların neler olduğu araştırılarak metaetiğin çözümlenmek istediği problemlere halkbilimsel bakış açısıyla cevap verilmektedir. İnceleme yöntemimizde bir etik değer temellendirilmesinde iki mantıksal adım izlenmiştir.

Mantıksal adımlarımızın birincisi: Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*, Metaetikselsel Anlamda *Moral Olgular* Nelerdir? ve Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*, Metaetikselsel Anlamda *Moral Olguların* Tasnifi Mümkün müdür? sorularının cevaplanması oluşturmaktadır.

Mantıksal adımlarımızın ikincisi: Anlatıda Etik Değerlerin Kaynağı Olan Etik Olgular Var mıdır? ve Anlatıda Etik Değerlerin Kaynağı Olan Etik Olgular Varsa Bunlar Anlatıda Nasıl Yer Alırlar? sorularının cevaplanması oluşturmaktadır.

Yöntemimizin dördüncü maddesinde: Dede Korkut Kitabı'nın Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz) Halkbilimsel Anlamla *Etik Değerler*, Metaetikselsel Anlamda *Moral Vokabüller* Etik İndeksi ile Bağlam Sayıları ve Bağlam Numaralarının verildiği birinci tasnif yapılmıştır. Bu tasnif, etik değerleri referans verdikleri kurumlara göre tasnif eder.

Yöntemimizin beşinci maddesinde: Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın çatı elementlerinden biri olan etik değerlerin oluşumlarında bağlam görevi üstlenen yapıların gelenekler, görenekler, âdetler, töreler, örfler olduğu fikrinin ispatı yönünde yaptığımız ikinci tasnif doğrultusunda Dede Korkut Kitabı'ndaki tüm etik değerler, oluşumlarında bağlam görevi üstlenen geleneklere göre ikinci kez tasnif edilmiş ve indekslenmiştir. Söz konusu gelenekler *Ahlakî Gelenekler*, *Sosyal Gelenekler* ve *Dinî Gelenekler* olarak ayrılmıştır.

Yöntemimizin altıncı maddesinde: Bütün Dede Korkut Kitabı'ndaki etik değerler için oluşturulmuş *halkbilimsel anlamda bağlamsal halk fikirleri/metaetikselsel anlamda önergelerin* kullanılması suretiyle halkbilimsel temellendirmenin yapıldığı ve Dede Korkut Kitabı'nın halk felsefesinin (dünya görüşü) ortaya konduğu bölümdür.

Bu bölümde, Taylor'un metaetiğin cevap aradığı sorular başlığı altında yaptığı tasnifte *Yöntemle* ilgili sorulardan birisi olan anlatıdaki etik değerlerin etik ilkeleri temsil edip etmediği sorusu araştırılarak metaetiğin çözümlenmek istediği problemlere halkbilimsel bakış açısıyla cevap verilmektedir. İkinci soruda, güncel yaşamımızda bir problem olarak karşımıza çıkan etik değerlerin günümüze uyarlanması nasıl gerçekleştirileceği araştırılmakta ve halkbilimsel bakış açısıyla soruya cevap verilmektedir (Çobanoğlu 2021: 320-348).

Bu kısımda Dede Korkut Kitabı'ndaki *Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerini* Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi ile inceleyeceğiz. İnceleme yöntemimizde kullandığımız iki rakamlı numaralandırmada; birinci rakam incelenen hikâyenin Dede Korkut Kitabı'daki sırasını; ikinci rakam, hikâyedeki etik eylem/moral olgu sırasını ifade etmektedir.³

4. Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümlemesi

a) Etik Bakış Açısıyla Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değeri

İnsanlık tarihi boyunca bütün filozofların *kötülük problemi* ile ilgilendikleri ve *iyi* ile *kötü* kavramlarının tanımını yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Filozoflar insanın erdemli bir yaşam sürmesi için ihtiyaç duyduğu ahlakî özelliklerin neler olduğunu tespit etmeyi amaç edinerek bu özelliklerin insan hayatına uyarlanması için neler yapılması gerektiği, nasıl davranılması gerektiği konusunda birbirinden farklı fikirler üretmişler; *iyinin* yüksek bir erdem olduğu, övgüye değer olduğu, ahlaka uygun olduğu bunun aksine *kötünün* bir erdem olmadığı, yerilmesi gereken bir eylem olduğu ve ahlaka uygun olmadığı konusunda birleşmişler, ortak fikirler öne sürmüşlerdir. Bu fikirlerden yola çıkarak yüksek bir erdem olarak övgüye değer bulunan *iyi* kavramı çerçevesinde *erdem sahibi insanı*; sevgi ve saygı ile hareket eden, akıl ile muhakemesini kullanan, yardımsever olan, cömert olan, sözünde duran, yalan söylemeyen, dedikodu yapmayan, insancıl olan ve bu olumlu etik değerler gibi daha birçok olumlu etik değerle yaşamını idame ettiren insan olarak tanımlamışlardır.

Etik davranış (ahlak kuralları) ve etik eylemlerin ifade ettikleri etik değerler hem olumlu hem de olumsuz olurlar. Olumsuz etik değerler de olumlu etik değerler kadar önemlidir çünkü olumsuz etik değerler bir toplumun sınırlarını gösterir. Etik eylemin nereye kadar kabul görebileceğinin göstergesidir. Toplumun neyi kınadığını, neyi

³ Konuyla ilgili daha önceki çalışmamızda, Dede Korkut Kitabı'nda 173 olumlu ve olumsuz etik değer tespit edilmiştir. Olumlu ve olumsuz etik değerlerin toplam bağlam sayısı 929'dur. 126 olumlu etik değer 777 bağlam sayısı ile; 47 olumsuz etik değer 152 bağlam sayısı ile Dede Korkut Kitabı'nda yerlerini almaktadırlar. Etik değer numaralandırılması bu çalışmada yapılan etik değer indeksine göre yapılmıştır. Hacimli bir çalışma olması sebebiyle bu çalışmamızda, inceleme yöntemimizin altıncı maddesine yer verilmiştir. Çalışmanın tamamı için bkz. (Çobanoğlu 2021a: 1-814; Çobanoğlu 2021b: 814-1771).

reddettiğini, neyi cezalandırdığını, neyi asla affetmediğini belirlerler. Her olumlu etik değer, zıttı eylendiği takdirde olumsuz bir etik değere dönüşür. Erdemli insan özelliklerinden sayılan *Kendini Övmek ve Kibirli Olmamak Olumlu Etik Değerleri* de zıttı eylendiğinde *Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerleri* haline gelirler.

Filozoflar *övgü* etik değerini, içerdiği çifte anlam bakımından iki şekilde ele almışlardır. Bu doğrultuda biz de *övgü* etik değerini içerdiği çifte anlam bakımından *kendini övmek ve övünmek* şeklindeki iki bakış açısıyla ele alacağız. Filozoflar bakış açılarına göre *övgü* etik değerinin ifade ettiği birinci anlam, bireyin toplumdaki diğer bireylerce övülmesi ya da toplumdaki diğer bireylerin bireyce övülmesidir; ikincisi anlam ise insanın kendi kendini övmesidir. Toplum içinde yaşayan birey; birlikte yaşadığı bireylere karşı sevgi beslemeli, onlara sempatiyle yaklaşmalı, saygı duymalı ve onları eyledikleri olumlu eylemlerde *övgü*yle onurlandırarak bu eylemlerin pekişmesini sağlamalıdır.

David Hume, ahlakî eylemlerimizin *övgü*ye ya da kınamaya yol açtığını ve kendi türdeşlerine sempatisi olmayan, onlara saygı duymayan ve onların yaptıkları olumlu davranışlardan *övgü*yle söz ederek bu davranışların pekişmesini sağlamayan, başkalarının da bu davranışları örnekleyerek *övgü*ye mazhar olma isteklerini ön plana çıkartmayan kişilerin toplum içinde yaşamalarının bir faydası olmadığını söylemekte ve bu kişileri ıslah olmaz kişiler olarak nitelendirmektedir. Hume, *övme* ve yermenin kaynağının fayda olduğunu söylemektedir. Ona göre ahlaksal açıdan *övgü*nün temelinde, söz konusu eylemin faydası yatmaktadır. Fayda, ahlakın ve olumlu ahlakî değerlerin en önemli parçasıdır (Hume 1976: 81-97).

Toplumsal bir varlık olan insanın hem kendini geliştirmeye hem de çevresindeki insanlara kendini doğru bir şekilde ifade etmeye ihtiyacı vardır. Bu eylemleri yaparken etik değerlerin ön planda olduğu görülmektedir. İnsan eylemlerinin gerçekleşmesinde, etik değerlerin yer alması ve bu değerler vasıtasıyla eylemlerin şekillendirilmesi bir bilinç oluşumunun varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu bilinç *etik bilinci* adı verilmektedir. Arthur Asa Berger, Brenner'den yaptığı aktarmada; Brenner'in bilinci, bireyin *süperegosu* olarak tanımladığını ve *süperego* kavramı içinde kişiliğin etik işlevlerinin şu başlıklarla şekillendirdiğini ifade etmektedir:

1. Kişinin dürüstlük eylem ve arzularının onanması ya da onanmaması.
 2. Eleştirel/kişisel gözlemler.
 3. Pişmanlık duyma.
 4. Kendini cezalandırma.
 5. Erdemli ve dürüst düşünceler ve eylemlerden ötürü kendini *övme* ve *sevme*
- (Aktaran: Asa Berger, 1996: 77).

Filozofların bu bakış açılarında, etik bilincine sahip olan insanın yaptığı iyi ve doğru eylemler ile sergilediği erdemli davranışlar karşısında, bir etik bilinciyle hareket ederek hem içten içe kendisini *övüp* takdir ettiği hem de çevresindeki insanların sergilediği erdemli davranışları *övüp* takdir etmekte oldukları görülmektedir. Bu durum da bir anlamda toplumsal birlikteliği perçinleyen bir davranış modelini temsil etmektedir. Her ne kadar bireyin gösterdiği olumlu davranışlar, toplum tarafından takdir edilip bireyin onurlandırılması söz konusu olsa da bireyin bu davranışları gösteriyor olmakla

kendi kendini övmesi doğru bir davranış olarak kabul edilmez. Bireyin kendini toplumun diğer fertlerinden üstün görmesi, böbürlenmesi, narsist bir kabulle kendini ön plana çıkartması, toplum tarafından hoş karşılanan, onaylanan bir davranış değildir. Bireyin kendini övmesi değil, başkalarının bireyi övmesi ya da bireyin başkalarını övmesi tercih edilen bir durumdur.

Bir etkinliğin ya da eylemin insani olmasının en belirgin koşulunun temel ahlakî ilkelerin göz ardı edilmemesi ve bu etkinlik ya da eylemin etik bilinçten kaynaklanmış olmasıdır, diyen Emel Koç, *etik bilinç* hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir. İnsan, kendi varlığına dair bir farkındalığa sahiptir diğer bir söyleyişle insan, *ben bilincine* sahip bir varlıktır. Sahip olduğu bu *ben bilinci* itibarıyla *ben* ve *ben olmayan* ayrımını yapar ve çevresindeki varlıkları bu yönde anlamlandırır ancak bununla yetinmeyerek *ben olmayana* dair edindiği bilgileri içselleştirir, bu bilgileri kendi varlığına ilişkilendirir ve evrendeki, dünyadaki, toplumdaki konumunu bu yolla belirler. Bu sebeple insan, *bene (öz bilinç)* sahip olan bir varlık olarak *ben olmayana* dair edindiği bilgileri her seferinde bir kez daha değerlendirir. Böylece yaptığı her yeni değerlendirme ile birlikte dünya içindeki yerini ve anlamını daima farklı biçimlerde ortaya koyar. Öz bilinç, onun hem yeniden değerlendirme yapmasını hem de evrendeki, dünyadaki, toplumdaki kendi yeri ve anlamını yeniden yapılandırmasını sağlar. *Etik bilinç* kişinin hem kendisini hem de diğerlerini bir bütünlük bilinciyle kavrayabilmesi, algılayabilmesi esasına dayanmaktadır bu sebeple etik, evrensel bir eğilim içindedir ve bir birey olarak insanı *bireysel olandan evrensel olana* yönlendirir. Değer bilinci taşıyan birey; kendi kişiliğinde, ahlakî erdemleri ve değerleri gerçekleştirirken söz konusu ahlakî erdemleri ve değerleri, başkaları için de ortaya koymaya ve bu yolla toplumun diğer fertleriyle bütünleşmeye çalışmaktadır (2013: 2, 11).

b) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerinin Halk Felsefesi

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değeri altı bağlamda görülmektedir. Birinci bağlam; Dede Korkut Hikâyeleri'nin beşincisi Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, 20 numaralı *halkbilimsel anlamda etik eylem/metaetiksel anlamda moral olgu* olarak görülmektedir.

5.20. Deli Dumrul'un Kendini Beğenmesi Kibirlenmesi Ün ve Şan Sahibi Olmak İstemesi

“Anun için ki menden delü menden geçlü er var mıdır ki çıka menüm ile savaşa dir idi, menüm erligüm bahadırılığüm cılasunlığüm yigitligüm Ruma Şama gide çavlıana dir idi” (Ergin 1986: 69).

Deli Dumrul, kendisiyle övünen, kendini beğenen biridir. Bir kuru çay üzerine bir köprü yapmıştır ve köprüden geçenden otuz üç akça, geçmeyenden döve döve kırk akça almaktadır. Metinde anlatıcı özellikle bu noktada dikkat çekmekte Dumrul'un neden böyle yaptığını sormakta ve hemen ardından sorduğu soruyu cevaplamaktadır: *Bunu niçün böyle ider idi? Anun çünkü menden delü menden güçlü er var mıdur ki çıka menüm ile savaşa dir idi, menüm erligüm bahadırılığüm cılasunlığüm yigitligüm Ruma Şama gide çavlıana dir idi* (Ergin 1986: 69).

Görüldüğü gibi Deli Dumrul çevresinde kendisinden başka güçlü er görmemekte kendi erliğinin, bahadırılığının, cilasunluğunun, yiğitliğinin Ruma, Şam'a yayılmasını istemektedir. Bu noktada Deli Dumrul yapılmaması gereken olumsuz bir etik eylem içindedir. Kendini bu derece beğenmek ve ününün neredeyse bütün dünyaya yayılmasını istemek doğru kabul edilen onaylanan bir eylem değildir. Bu noktada Deli Dumrul nezdinde Oğuz toplumuna bu olumsuz etik değerden uzak durmak gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Anlatıcının önce Deli Dumrul'un kuru bir çayın üzerine köprü yaptığını söylemesi ardından *Bunu niçün böyle ider idi?* sorusunu sorması ve cevaplaması dinleyenlerin dikkatini bu konuya yoğunlaştırmak amacını taşımaktadır.

İkinci bağlamı, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, 21 numaralı *halkbilimsel anlamda etik eylem/metaetiksel anlamda moral olgu* olarak görmekteyiz.

5.21. Deli Dumrul'un Kibirle Cesaret Göstererek Yaptırdığı Köprüden Geçenden Otuz Üç Akça Geçmeyenden Döverek Kırk Akça Alması

"Meger hanum, Oğuzda Duha Koca oğlu Delü Dumrul dirler idi bir er var idi. Bir kuru çayın üzerine bir köprü yapdurmış idi. Kiçeninden otuz üç akça alur idi, kiçmeyenendin döge döge kırk akça alur idi" (Ergin 1986: 69).

Deli Dumrul iyi bir eylem yaparak çay üzerine bir köprü yaptırmıştır fakat bu eylemde bir mantık aranması söz konusu değildir; nitekim çay, kuru bir çaydır. Bu noktada Deli Dumrul'un fikren iyilik içeren eylemi aslında görünen şekliyle gereksiz bir eylemdir fakat eylemin altında yatan psikolojiye ve amaca bakıldığında bu eylemin toplum fertleri tarafından algılanan gereksizliğinden öte, Deli Dumrul'un şahsında kendi kimliğiyle ilgili ip uçları veren mesaj içeren bir eylem olduğu görülmektedir nitekim Dumrul'un yaptırdığı bu gereksiz köprü üzerinden geçenden otuz üç geçmeyenden döverek kırk akça alması baskın karakterinin ve kibirli kişiliğinin göstergesidir. Köprü, Deli Dumrul'un kişiliğinin somutlaşmış göstergesi durumundadır. Dumrul, kibirinin kendisine verdiği cesaretle çevresindekile meydan okumakta, sözünün üstüne söz söyleyen tanımamakta, zorbalıkla, baskıyla, şiddet uygulayarak kendini onaylatmaya çalışmaktadır. Dumrul bu noktada, çevresindeki insanların onlara uyguladığı şiddetten ötürü dayatmalarını kabul ettiklerini düşünmez nitekim o kendi doğrusundan emindir ve herkes onun doğrusunu uygulamak zorundadır. Köprü, Dumrul'daki tarifsiz kibirin, büyülenme duygusunun ifadesidir.

Üçüncü bağlam, yine Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, 22 numaralı *halkbilimsel anlamda etik eylem/metaetiksel anlamda moral olgu* olarak yer almaktadır.

5.22. Kibir ve Kendini Beğenmişlikle Yiğitlik Gösteren Deli Dumrul'a Azrail'in Bu Hareketlerinin Hesabını Sorması

"Mere delü kavat öginür idün. Al kanatlu Azrail menüm elüme girse öldüreyidüm, yapşı yigidün canın anun elinden kurtarayidüm diri idün, imdi, mere delü geldüm ki senün canun alam, virür misin yohsa menüm ile cenk ider misin didi" (Ergin 1986: 70).

Hikâyenin bu kısmında Deli Dumrul'un dini bilgilerden yoksun olduğu ve Tanrı tarafından, can almakla görevlendirilmiş büyük melek Azrail'i tanımadığı ve bir gencin canını alan Azrail'den hesap sormak istediğini görmekteyiz. Dumrul bu isteğini: *Mere Azrail didüğünüz ne kişidür kim adamun canın alır, ya kadir Allah birligün varlığın*

hakkıyıün Azraili menüm gözüme göstergil, savaşayım çekişeyim dürişeyim, yahşi yigidün canın kurtarayım, bir dahı yahşi yigidün canın almaya (Ergin 1986: 69) sözleriyle dile getirmektedir. Bu noktada verilmek istenen mesaj, bireyin inandığı dindeki kutsal varlıkları tanınması, bilmesi gerekliliğidir. Birey, ağızından çıkan her kelimeden mesuldur ve bu kelimelerin olumlu ya da olumsuz getirilerine katlanmak zorundadır bu sebeple Dumrul, bu kelimelerin olumsuz getirisine katlanmak zorunda kalacaktır. Kendini tanrısal güçlerden üstün görerek Azrail ile savaşmak isteyen kendini öven Azrail'e kafa tutan ve onu merakla arayan Dumrul en sonunda amacına ulaşır ve Azrail ile karşılaşır.

Dördüncü bağlamımız, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda, 24 numaralı *halkbilimsel anlamda etik eylem/metaetikselsel anlamda moral olgu* olarak yer almaktadır.

5.24. Deli Dumrul'un Övünerek Azrail'i Korkuttuğunu Söylemesi

"Yigitlerüm Azrailün gözini eyle korhutdum ki gin kapuyı kodı tar bacadan kaçdı, çünkü menüm elümden gögerçin gibi kuş oldu, uçdı, mere men anı kor mıyam toğana aldurmayına didi" (Ergin 1986: 71).

Deli Dumrul, Azrail ile karşılaştığında emin olmak için ona yigitlerin canını alan kişi olup olmadığını sorar, Azrail onun sorusunu *Evet menem* diyerek cevaplar. Bunun üzerine Dumrul kılıcını çeker ve Azrail'i öldürüp yigitin canın kurtarmak amacıyla hamle eder fakat Azrail bir güvercin olup uçup gider. Azrail'in bu davranışını onun korktuğuna yorumlayan Dumrul bu halden çok hoşlanır ve gülmeye başlar. Bu karşılaşmada Azrail'in bir güvercin olup uçup gitmesi, Dumrul'un egosunu daha da yükseltmiş ve Azrail'in gözünü korkuttuğunu düşünmesine zemin hazırlamıştır. Dumrul kendini överek yigitlerine, bir güvercin kılığına girip uçan Azrail'i kaçırdığını anlatır ve aynı övüngeçlikle o güvercini doğana aldırmeden onun peşini bırakmayacağını söyler. Dumrul'un haddini aşarak peşine düştüğü Azrail en sonunda onun karşısına çıkar ve ak göğsünün üzerine basıp konar. Bu noktada anlatıcının *Baya mırlar idi, şimdi hırlamaya başladı* (Ergin 1986: 719) sözlerinde yine Dumrul nezdinde bireyin övündüğü özellikleriyle yüzleşmesi gereken durumlarla karşılaşabileceğine vurgu yapılmaktadır. Dumrul, Azrail'e yalvarmaya başlar.

"Mere Azrail aman/Tanrının birliğine yokdur güman/Men seni böyle bilmez idüm/Oğrılayın can alduğun tuymaz idüm/Dökmesi büyük bizüm tağlarımız olur/Ol tağlarımızda bağlarımız olur/AI bağların kara salkumlu üzümü olur/Ol üzümü sıkırlar al şarabı olur/Ol şarabdan içen esrük olur/Şarabluyidüm tuymadum/Ne söyledüm bilmedüm/Biglige usanmadum yigitlig toymadum/Canum alma Azrail meded didi" (Ergin 1986: 71).

Dumrul, zor oyunu bozar atasözünde olduğu gibi davranışını değiştirmekte Azrail'e kafa tuttuğu o anlarda sarhoş olduğunu söylemekte Azrail'den kendisini affetmesini istemekte ve ondan medet ummaktadır. Bu noktada Dumrul, kendini övmekten vazgeçmiştir. Eylediği olumsuz eylemin farkına varmış ve kendini övmek olumsuz etik değerinden süratle uzaklaşmaya başlamıştır. Azrail'in kendisinin bir emireri olduğunu, yalvarması gerekenin sadece Tanrı olduğunu söylemesi üzerine Dumrul, Tanrı'ya yalvarmaya başlar.

“Yücelerden yücesin/Kimse bilmez nicesin/Görklü Tanrı/Çok cahiller seni gökde arar yirde ister/Sen hod müminlerün könlüdesin/Dayım turan cebbar Tanrı/Ulu yollar üzerine/İmaratlar yapam senün için/Aç görsem toyurayım senün için/Yalınçak görsem tonadayım senün için/Alur isen ikimüzün canın bile algıl/Kor isen ikimüzün canın bile kogıl/Keremi çok kadir Tanrı didi” (Ergin 1986: 75).

Deli Dumrul, artık teslim olmuştur. Kendini överek kendini herkesten üstün görerek bir yere varamayacağını anlamıştır. Olumsuz davranışları sebebiyle Tanrı’dan af dilemektedir. Bu noktada, Deli Dumrul hikâyesinin başından itibaren kahramanımızın yüksek egosuyla kendini övmesinin, kendini son derece beğenmesinin, yiğitliği ve erliğiyle çevresindeki herkesten üstün olduğunu düşünerek kibirlenmesinin yanı sıra bu özelliklerine güvenerek aşkın güçlere meydan okumasının makbul görülmediği ve Deli Dumrul’un, kibirinin kendisine bahsettiği fütursuz cesaretiyle haddini aşmış olduğu ve Tanrı’yı gücendirdiği ifade edilmektedir. Dumrul’un kibirinin sonu iyi gelmez ve Dumrul söylediklerinden, eylediklerinden sorumlu bir Oğuz alpi olarak Tanrı tarafından cezalandırılır. Burada kibirli olmanın, övünmenin olumsuz sonuçlara yol açtığına ve eylenilmemesi gereken olumsuz bir etik değer olduğuna ağırlıklı olarak değinilmiştir. Bu olumsuz etik değer eylendiği takdirde insanın başına neler gelebileceği, nasıl cezalandırılacağı Deli Dumrul nezdinde örneklenerek caydırıcı olmak amacı güdülmüştür (Çobanoğlu 2021b: 1348-1353).

Hikâyesinin sonunda, Tanrı’nın Dumrul’dan canının yerine can bulması isteği üzerine, bu canı Dumrul’un karısının verdiğini ve Tanrı’nın, Dumrul’a canının yerine can vermeyen anne ve babasının canlarını aldığını, Dumrul ile karısına yüz kırk yıl ömür verdiğini görüyoruz. Bu noktada artık aşkın güçleri tanıyan ve onlara saygıda kusur etmemeyi dustür edinen Dumrul, Tanrı tarafından ödüllendirilmektedir. Anlatının sonuç kısmında etik eylemlerde kalıcı izli davranış değişikliği yapma amacı güdüldüğü bir kez daha bariz bir şekilde görülmektedir. Hata yapılırsa da doğru yola dönüldüğü takdirde, bireyin Tanrı tarafından ödüllendirileceğinin örneklenmesinde, bu olumsuz etik eylemleri eyleyenlerin de doğru yola sevk edilmesine zemin hazırlamak amacı vardır.

Beşinci bağlamı, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda, 29 numaralı *halkbilimsel anlamda etik eylem/metaetikselsel anlamda moral olgu* olarak görmekteyiz.

7.29. Yigenek’in Gördüğü Rüyada Dayısı Emen’in Kibirlenmesi ve Kendinden Üstün Bir Er Olamayacağını Söylemesi Üzerine Ona Erliğe Yakışmayacak Hareketlerde Bulduğunu Söylemesi

“Kalkubanı yiründen turduğunda/Ala gözlü big yiğitleri yanuna salmadun/Adı bellü bigler ile sen yortmadun/Biş akçalı ulufeçiler yoldaş itdün/Anun için ol kal’ayı sen alımadun dimiş” (Ergin 1986:90).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu’nda Yigenek rüyasında dayısı Emen’i görür. Emen, Düzmürt Kalesi’nde tutsak olan babasını esaretten kurtarmaya giden Yigenek’i uyarmaktadır. Fakat bu uyarı, kendinden gayri güçlü ve cılasun bir yiğit olmadığını düşünen, kendini herkesten üstün gören Emen’in övünmeleri ve kibirlenmeleriyle doludur.

“Yetdüginde yil yetmez idi yidi urgunum/Yeni bayırın kurdına berzeri idi yigitlerüm/Yidi kişiyile kurulur idi menüm yayum/Kayın talı yeleginden som altunlu

menüm ohum/Yil esdi yağmur yağdı yüki kopdı/Yidi katla vardum ol kalayı alımadum girü döndüm/Menden dahı er kopmayasın Yigenegüm dön (Ergin 1986:90).

Emen kendisini öven sözlerinde, atına rüzgarın yetişemediğini, yiğitlerinin yedi bayırın kurduna benzediklerini, yayının yedi kişiyle kurulduğunu, okunun kayın dalından olduğunu, yedi kez kuşattığı halde Düzmürt Kalesi'ni alamadığını ve Yigenek'in kendinden daha er olmadığını bu sebeple kendisinin alamadığı kaleyi Yigenek'in hiç alamayacağını dile getirmektedir. Yigenek dayısının bu kendini öven kibirli konuşması karşısında onun egosundan/kibirinden akıl ve muhakeme yeteneğini yitirdiğini ve egosuna/kibirine yenildiğini düşünür ve dayısına kaleyi alamama nedeninin paralı askerlerle savaşa girmesi olduğunu söyler. *Kalkubanı yiründen turduğunda/Ala gözlü big yiğitleri yanuna salmadun/Adı bellü bigler ile sen yortmadun/Biş akçalı ulufeçiler yoldaş itdün/Anun için ol kal'ayı sen alımadun dimiş; Dayim geldüğünde tursa devlet yahşı/Bildüğün unıtmasa akıl yahşı/Karımdan dönmese kaçmasa erlik yahşı didi* (Ergin 1986:90).

Dede Korkut hikâyelerinde kahramanların kendini övmekten imtina ettikleri görülmektedir. Salur Kazan'ın; *Ağ meydanda yumru başı topça kesdüm/Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm/Öginen erenleri hoş görmedüm* (Ergin 1986: 117-118) sözleri övünmenin Oğuz toplumunda hoş karşılanmadığının göstergesidir. Öyle ki Oğuz yiğitleri yanılığa düşerek kendini öven alplerin akıllarının bildiklerini unuttuğunu düşünmektedirler. *Bildüğün unıtmasa akıl yahşı* sözündeki anlamı günümüz söylemiyle *akıl tutulması* deyiimiyle karşılamak ve Oğuz yiğitlerinin kendini öven yiğitler hakkında onların akıllarının fonksiyonlarını yitirdiğini, öznellik ve nesnellik arasındaki ayırmda aklın işlevini tek yönlü gerçekleştirebildiğini bu nedenle bu yiğitlerin mantık çerçevesinde davranamadıklarını düşündüklerini söylemek mümkündür.

Altıncı bağlamı, Oğuz toplumunun olumlu etik değerlerine sahip çıkması ve olumsuz etik değerlerden uzak durması konusunda uyarıldığı bir bölüm olarak değerlendirilebileceğimiz Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime bölümünde, *Dede Korkut soylamış* girişiyle başlayan ayrıntılı anlatımda, kibirli olmanın olumsuz bir etik değer olarak kabul edildiği ve eylememesi gerektiği yolunda Oğuz toplumunun *Tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez* sözleriyle uyarıldığı 23 numaralı *halkbilimsel anlamda etik eylem/metaetiksel anlamda moral olgu* olarak görmektediriz.

13.23. Kibirlenen Kişiyi Tanrı'nın Sevmeyeceğinin Vurgulanması

“*Tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez*” (Ergin 1986:9).

Bazı hallerde insan, kendi egosunun bir anlamda acziyetinin tuzağına düşer. Bu noktada her ne kadar etik bilincine sahip olsa da bu bilincin getirisi davranış kalıplarını sergileyemez. Egosunu bastıramaz. Bu durum da olumsuz etik değerlerin ortaya çıkmasına neden olur. *Kibirli Olmak* da insanın baskı altına alamadığı bu yüksek egosunun neticesinde ortaya çıkan olumsuz bir etik değerdir. İnsan tutum ve davranışlarında ne aşırılıklara kaçmalı ne de olması gerektiğinden aşağıda olmalıdır. Tutum ve davranışlarda hedef; bir orta noktanın bulunması, bir dengenin kurulmasıdır. Bütün ahlakî ve dini öğretiler bu orta noktanın, bu dengenin önemine dikkat çekmektedir.

Elmalılı Hamdi Yazır, bu dengenin önemine şöyle değinmektedir. *İfrat ve tefrit* sözcüklerinin karşıladığı bu denge kavramı insan hayatında çok büyük öneme sahiptir. Bu dengenin sağlanamadığı durumlarda, insan ya *ifrat*ta ya da *tefrit*te olur ve kendini tanıyamaz, gerçekleri göremez hale gelir. *İfrat* sözcüğünde bir aşırılık, *tefrit* sözcüğünde ise bir eksiklik, bir noksanlık, bir kusur vardır. Kutsal kitapta bu iki kavram üzerine şöyle buyrulur: *Eyvah! Allah yanında yaptığım eksikliklerden dolayı hasretime bak! Doğrusu ben eğlenenlerden idim* (1979: 4132). Bir başka ayette de aynı fiil *noksanlık*, *kusur* anlamında kullanılmıştır: *Onlar vazifelerinde noksanlık yapmazlar* (1979: 1945).

İfrat ve *tefrit* kavramlarının işaret ettiği denge noktasını yakalayabilen birey, tutum ve davranışlarında hem aşırılıktan hem de yetersizlikten uzak durmakta, çelişki yaşamamakta ve toplumsal yaşantısını devam ettirirken kendi konumu itibariyle ne yapması gerekiyorsa onu yapmaktadır. Toplumsal yaşantıda karşılaşılabilecek olası problemlerin en aza indirgenmesi, bütün bireylerin bu denge noktasını yakalabilmesiyle doğru orantılıdır (Çobanoğlu 2021b: 1351-1353).

Şimdi Dede Korkut Kitabı'nda altı bağlamda incelediğimiz *Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerinin* halkbilimsel anlamda halk fikirleri/metaetiksel anlamda önermelerini kurarak etik değeri temellendirip halk felsefesini ortaya koyalım.

Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerinin

Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu

<p>5.20. Deli Dumrul'un Kendini Beğenmesi Kibirleşmesi Ün ve Şan Sahibi Olmak</p> <p>Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kişinin kendini beğenmesi, kendini övmesi yakışık almayan bir davranıştır. 2. Ün ve şan sahibi olmak amacıyla insanların üzerinde baskı kurarak zorbalık yapmak tasvip edilmez bir harekettir. 3. Kendini beğenmişliğin, zorbalık yaparak ün ve şan sahibi olmaya çalışmanın bedeli ağır olur.
<p>5.21. Deli Dumrul'un Kibirle Cesaret Göstererek Yaptırdığı Köprüden Geçenden Otuz Üç Akça Geçmeyenden Döverek Kırk Akça Alması</p> <p>Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kibirle gösterilen cesaret makbul değildir. 2. Cesaret ancak kibirsiz bir şekilde ve doğru yerde gösterildiği zaman birey ve toplum açısından kazançlı olur.
<p>5.22. Kibir ve Kendini Beğenmişlikle Yiğitlik Gösteren Deli Dumrul'a Azrail'in Bu Hareketlerinin Hesabını Sorması</p> <p>Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Yapılan her türlü hareketin, tutum ve davranışların, kendini beğenmenin, övmenin, kibirli olmanın bir hesabı vardır ve günü gelince bu hesap sizden sorulur.

2. İnsan tutum ve davranışlarından; yapıp ettiklerinden sorumludur.
<p>5.24. Deli Dumrul'un Kendini Överek Azrail'i Korkuttuğunu Söylemesi</p> <p>Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:</p> <p>1. Aşkın güçlerle savaşabileceğini düşünerek kendini bu güçlerden daha yüce görmek, kendiyile övünmek doğru bir davranış değildir.</p> <p>2. Kendisiyle övünen kişi, övündüğü özelliğiyle yüzleşmesi gereken durumlara karşı karşıya kalabilir.</p>
<p>7.29. Yigenek'in Gördüğü Rüyada Dayısı Emen'in Kibirleşmesi ve Kendinden Üstün Bir Er Olamayacağını Söylemesi Üzerine Ona Erliğe Yakışmayacak Hareketlerde Bulduğunu Söylemesi</p> <p>Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:</p> <p>1. Kibir insanın akıl ve muhakeme yeteneğini köreltir.</p> <p>2. Kibir insanın hatalı davranmasına neden olan bir duygudur.</p>
<p>13.23. Kibirleşen Kişiyi Tanrı'nın Sevmeyeceğinin Vurgulanması</p> <p>Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:</p> <p>1. Kibirli davranan kişiyi Tanrı sevmez.</p> <p>2. Kibirleşmenin sonu iyi gelmez.</p>

Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerleri başlığı altında yer alan etik eylemlerdeki halkbilimsel anlamda halk fikirleri/metaetiksel anlamda önermeler doğrultusunda ulaşılan Halk felsefesi (dünya görüşü) şu şekildedir:

Oğuzlar; kişinin kendini beğenmesini, kendini övmesini yakışık almayan bir davranış olarak değerlendirmekte ün ve şan sahibi olmak amacıyla insanlar üzerinde baskı kurarak zorbalık yapmayı tasvip edilmez bir hareket olarak nitelendirmektedirler. Kendini beğenmişliğin, zorbalık yaparak ün ve şan sahibi olmaya çalışmanın bedelinin ağır olacağını düşünmekte kibirle gösterilen cesareti makbul görmemektedirler. Cesaretin ancak kibirleşmeden ve yerinde gösterildiği takdirde birey ve toplum açısından kazanç sağlayacağını, insanın tutum ve davranışlarından sorumlu olduğunu bu bağlamda kibirleşmenin sonunun iyi gelmeyeceğini benimsemekte ve aşkın güçlerle savaşabileceğini düşünerek kendini bu güçlerden daha yüce görmeyi, kendiyile övmeyi doğru bir davranış olarak kabul etmemektedirler. Kendisiyle övünen kişinin, övündüğü özelliğiyle yüzleşmesi gereken durumlarla karşı karşıya kalabileceğini, kendini beğenmenin, övmenin, kibirli olmanın günü geldiğinde hesabı sorulacak olumsuz etik davranışlar arasında yer aldığı kabulleri çerçevesinde yapılandırdıkları bir dünya görüşüne sahip oldukları görülmektedir (Çobanoğlu 2021b: 1354).

5. Bulgular

Oğuzların kötülük problemi içinde iyilik ve kötülük hakkındaki düşüncelerinin, eylemlerinin tarih boyunca bütün filozofların kötülük problemi çerçevesinde iyi ve kötü

kavramları üzerine yaptıkları tanımlamalarla uyum içinde oldukları görülmektedir. Oğuzlar, iyinin yüksek bir erdem bunun aksi kötünün bir erdem olmadığı fikrinde birleşmekte yanı sıra *erdem sahibi insanı*; sevgi ve saygı ile hareket eden, akıl ile muhakemesini kullanan, yardımsever olan, cömert olan, sözünde duran, yalan söylemeyen, dedikodu yapmayan, insancıl olan ve bu olumlu etik değerler gibi daha birçok olumlu etik değerle yaşamını idame ettiren insan olarak tanımlamakta ve erdemli insan özelliklerinden sayılan *Kendini Övmek ve Kibirli Olmamak Olumlu Etik Değerlerinin zıttı eylendiğinde Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerleri* haline geldiğini bütün eylemlerinde yaparak ve yaşayarak göstermektedirler.

Oğuzların *Kendini övmek ve övünmek* kavramına etik bakış açısının kabulüyle baktıkları ve bireyin toplumdaki diğer bireylerce övülmesini ya da toplumdaki diğer bireylerin bireyce övülmesini hoş karşılarken tam zıddı durumu, insanın kendi kendini övmesini hiç hoş karşılamamakta ve bu olumsuz etik eylemi eyleyen bireyi kınadıkları tespit edilmiştir. Oğuzların toplumsal yaşamlarında düstur edindikleri olumlu etik eylemleri şöyle sıralamak mümkündür; toplum içinde yaşayan birey birlikte yaşadığı bireylere karşı sevgi/saygı duymalı, onlara sempatiyle yaklaşmalı ve onları yaptıkları olumlu eylemlerde övgüyle onurlandırarak bu eylemlerin pekişmesini sağlamalıdır.

Oğuz toplumunda bireylerin yüksek bir etik bilincine sahip oldukları görülmektedir. Oğuzlar etik eylemlerinde Brenner'in *kişiliğin etik işlevlerini* harfiyen yerine getirmektedirler. Brenner'in etik bilincine sahip olunduğunun göstergesi olarak kişiliğin etik işlevlerinde sıraladığı özelliklerden, ilk sırada kişinin dürüstlük eylem ve arzularının onanması/onanmaması gelmektedir. Oğuz toplumunda, bireylerin dürüstlük eylemleri onanmakta ama kişisel arzularına yenildikleri noktalarda eyledikleri eylemler onanmamaktadır. Bu bireyler gerek yüce bir adalet olarak Tanrı tarafından gerekse toplumun diğer fertleri tarafından cezalandırılmaktadırlar. Deli Dumrul'un eylemlerini onanmaması ve Tanrı tarafından cezalandırılması Brenner'in etik bilincin göstergesi özelliklerden birincisini örneklemektedir.

Etik bilinci çerçevesinde Oğuzların toplumsal yaşantısında kibirli olmanın, övünmenin olumsuz sonuçlara yol açtığına ve eylenilmemesi gereken olumsuz bir etik değer olduğuna ağırlıklı olarak değinildiği görülmüş ve bu olumsuz eylemin eylendiği takdirde insanın başına neler gelebileceği, nasıl cezalandırılacağı Deli Dumrul nezdinde örneklenerek caydırıcı olmak amacı güdüldüğü tespit edilmiştir.

Kişiliğin etik işlevlerinden biri olan bireylerin eleştirel/kişisel gözlemleme yapması özelliğini, Salur Kazan'ın; *Ağ meydanda yumru başı topça kesdüm/Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm/Öginen erenleri hoş görmedüm* sözlerinde bizzat görmekteyiz. Salur Kazan kişisel gözlem yapmıştır ve yaptığı gözlemde vardığı sonuçları eleştirel bir bakış açısıyla dile getirmektedir. Bir başka örnek Emen'in kendisini öven *Menden dahı er kopmayasın Yigenegüm dön* sözlerini hoş karşılamayan yeğeni Yigenek'in *Bildügin unıtmasa akıl yahşı/Karımdan dönme kaçmasa erlik yahşı* sözleriyle dayısına cevap vermesi yine övünmenin Oğuz toplumunda hoş karşılanmadığının ifadesi olarak bu eleştirel sözlerin dile getirilmesi etik bilincinin varlığının örnekliyor olması bakımından önemlidir.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifrat ve tefrit sözcüklerinin karşıladığı denge kavramının önemine vurgu yapan sözlerindeki halk fikri, Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddime

bölümünde, *Dede Korkut soylamış* girişiyle başlayan ayrıntılı anlatımda, kibirli olmanın olumsuz bir etik değer olarak kabul edildiği ve eylenmemesi gerektiği yolunda Oğuz toplumunun *Tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez* sözleriyle uyarıldığı noktada karşılanmaktadır. Bu sözler, Oğuz toplumunda üstün bir etik bilincinin varlığını dair bir diğer kanıt olarak tespit edilmiştir.

Sonuç

Toplumların varlıklarını sürdürmeleri, toplumu oluşturan bireylerde değer ve etik bilinç oluşturmalarına ve bu etik bilinci yeni nesillere aktarabilmekteki başarılarına bağlıdır. Değer ve etik bilinç oluşturma, toplumun fertlerinin ortak değerlerinin düzenli bir şekilde dile getirilerek bunların herkesçe benimsenmesini sağlamakla mümkündür. Dede Korkut hikâyelerinde özellikle üzerinde durulan *kendini övmek ve kibirli olmak olumsuz etik değerlerine* hem mukaddimede *tekebbürlük eyleyeni Tanrı sevmez* sözleriyle yer verilmiş hem de bu olumsuz etik değerin, birey tarafından sergilenmesi halinde bireyin başına neler gelebileceği Deli Dumrul hikâyesinin kahramanı Deli Dumrul nezdinde örneklenmiştir. *Kibir* ve *tekebbür* sözcükleri, kişinin kendisini başkalarından üstün tutma çabası, övünmesi, böbürlenmesi anlamıyla Deli Dumrul'un şahsında vücut bulmuştur. Kibirin bir aşırılık hali olduğu kabul edilmiş ve insana verdiği zarar gözler önüne serilmiştir.

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda, Yigenek'in dayısı Emen'in kendini öven kibirli konuşması karşısında onun egosundan/kibirinden akıl ve muhakeme yeteneğini yitirdiğini ve egosuna/kibirine yenildiğini düşünmesi yine Oğuz toplumuna, Emen nezdinde kibirin akıl ve muhakeme yeteneğinin yitirilmesine neden olduğunu örnekleyen bir uyarı niteliğindedir.

Dede Korkut Kitabı, Türk toplumunun etik anlayışının tüm inceliklerini içeren müstesna bir eserdir. Bütün Türk dünyasının ortak değerlerini muhafaza etmektedir. Türk etik anlayışını tüm yönleriyle içeren bu müstesna eserin halkbilimi kuramları ve metaetiğin senteziyle ortaya koyduğumuz *Halkbilimsel Metaetik Kuram* ve kuramın inceleme yöntemi *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemimizle* incelenmiş Dede Korkut'taki halk fikirlerinden ve halk felsefesinden hareketle etik değerlerin indeksi yapılmıştır. Çekirdek yapılar halindeki halk fikirlerinin bir araya gelerek oluşturdukları halk felsefesi, sosyal normların oluşumunda bağlam görevi üstlenmekte, sosyal normlar da etik davranışların (ahlak kuralları), etik eylemlerin, etik değerlerin oluşumlarında bağlam görevi üstlenmektedirler.

Günümüzde teknolojinin getirisi olumsuzlukların başında, ahlakî değerlerin sürekli olarak sorgulanması ve bu olur olmaz sorgulama sonucu sarsılması ve birçoğunun farklı sebeplerle ortadan kalkması ya da ortadan kalkmaya yüz tutması gelmektedir. Kuşkusuz bu etik problemlerini her toplum kendi mitolojik arka planı, tarihi, kültürü, hayat felsefesi doğrultusunda çözecektir fakat bu problemlerin çözümü için önce bireyin ardından da toplumun kendi etik yargılarının anlamlarını bilmeye, gelenekler içinde nasıl yer aldıklarını görmeye ve bu yargıların nasıl temellendirip neyle doğrulandığı hakkında bilgi sahibi olmaya ihtiyaçı vardır. Bu noktada halkbilimine büyük görev düşmektedir. Geleneklerin temel dayanakları olan halk fikirlerinin ve halk felsefesinin araştırılarak etik yargıların halkbilimsel bir temellendirmeyle ortaya

konmasını sağlayan Halkbilimsel Metaetik Kuram; Dede Korkut Kitabı'nın etik indeksi örnekleminde, Türk kültür ekolojisi çalışmalarına, Türk kültürünü ve etik değerlerini ifade eden diğer eserlerin de etik indeksinin hazırlanması çalışmalarına örnek oluşturmak ve günümüz etik problemlerinin çözümünde Türk halk felsefesinin önemli yerine dikkat çekmek hedefiyle ortaya konmuş bir kuramdır.

KAYNAKLAR

Asa, Berger, Arthur. (1996). *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*, (Çev. Barkan, M; Demiray, U), Eskişehir: Etam A.Ş.

Cevizci, Ahmet. (2002). *Etiğe Giriş*, İstanbul: Engin Yayıncılık.

Cevizci, Ahmet, (2015). *Etik Ahlak Felsefesi*, 2. bs. İstanbul: Say Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2000). "Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi Üzerine Tespitler", *Milli Folklor*, S.45, s. 12-14.

Çobanoğlu, Sacide. (2021a). "*Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetikselsel Çözümlemesi*". Doktora Tezi, C. I, s. I- 814, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Çobanoğlu, Sacide. (2021b). "*Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetikselsel Çözümlemesi*". Doktora Tezi, C. II, s. 814-1771, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Çobanoğlu, Sacide. (2021c). "Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi Etik ve Metaetik İlişkisi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 26, s. 402-418.

Çobanoğlu, Sacide. (2022). *Mitoloji Araştırmaları III*, (Ed. İbrahim Gümü) İçinde, "Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nda 'Söz Vermek Verdiği Sözü Tutmak' Olumlu Etik Değeri'nin Mitolojik Arka Planı", Pradigma Akademi, s. 31-68.

Dundes, Alan. (1972). "Folk ideas As Units of Worldview." Toward New Perspectives in Folklore, (Ed.Americo Paredes ve R. Bauman), *Austin: The University of Texas Press*, s. 93-103.

Ergin, M. (1986). *Dede Korkut Kitabı Metin-Sözlük*, 2. bs. İstanbul: Ebru Yayınları.

Hume, D. (1976). *İnsanı Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, Çeviri: Aruoba O, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Koç, E. (2013). "Bilim ve Teknoloji Çağında İnsan Olma Sorumluluğu (Etik Bilinç)", *Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17 (2), s. 1-13.

Onart, Adnan. (1976). "Ahlak Felsefesinde Doğalcılık Nedir?", *Felsefe Arkivi*, C.0, S.20, s.79-97.

Özlem, Doğan. (2015). *Etik Ahlak Felsefesi*, 2. bs. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.

Tepe, Harun. (2011). *Etik ve Metaetik*, 2. bs. Türkiye Felsefe Kurumu.

Strausse, Levi Claude. (1994). *Yaban Düşünce*, 1. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yazır H. E. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili*, (3.Cilt: En'am Suresi), İstanbul: Eser Neşriyat.

Yazır H. E. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili*, (6.Cilt: Zümer Suresi), İstanbul: Eser Neşriyat.